

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,
члена-кореспондента НАПН України Шевченко Галини Павлівни
на дисертаційне дослідження Ковальчук Ірини Анатоліївни
«Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної
культури засобами художньо-трудової діяльності», поданого на
здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.07 – «теорія і методика виховання»**

На все життя запам'ятовується ідеальний образ вчителя. Безумовно, це – високого рівня професіонал, гуманіст, високопорядна, високоосвічена і високовихована, культурна, інтелігентна людина, від мудрості якої, інтелектуальної, духовно-моральної, художньо-естетичної, світоглядної культури залежить майбутнє країни. Тому проблема підготовки вчителя є надзвичайно складною і в той же час вічно актуальною. В умовах сьогодення акцент все більше робиться на інформаційно-комп'ютерній грамотності вчителя, натомість його широкій ерудиції, всебічній освіченості і формуванню його як культурної особистості. Дозвольте нагадати думку одного директора школи, який був у концтаборі і звертався до вчителів своєї школи з такими словами: "Шановний вчителю! Я пережив концтабір, мої очі бачили те, що не повинна бачити жодна людина: як учені інженери будують камери; як кваліфіковані лікарі отравляють дітей; як навчені медсестри вбивають немовлят; як випускники вищих навчальних закладів розстрілюють і спалюють дітей і жінок. Тому я не довіряю освіченості. Я прошу вас: допомагайте учням стати людьми. Ваші зусилля ніколи не повинні привести до появи чудовиськ, тренуваних психопатів, освічених ейхманів. Читання, письмо, арифметика важливі тільки тоді, коли допомагають нашим дітям стати більш Людяними". Вища школа має керуватися цією сповіддю: навчити майбутніх вчителів мистецтву виховання людяної Людини. Тому і є надзвичайно важливою і актуальною для нашого

сьогодення проблема виховання у майбутніх учителів ціннісної свідомості, ціннісного світогляду, світоглядної культури. Саме в цьому контексті і виконане дисертаційне дослідження Ковальчук Ірини Анатоліївни, яке відповідає на виклики часу.

Дисертація має струнку логічну побудову, про що свідчить її структура: теоретичний розділ, методичний, експериментальний. З наукових позицій подано обґрунтування актуальності та представлено категоріальний апарат, хоча об'єкт, на наш погляд, слід було б звужити згідно теми дисертації. Список використаних джерел (230), з яких 7 зарубіжних, свідчить про ґрунтовність розкриття актуальної проблеми. Дещо розмито представлена новизна дослідження, хоча вона дійсно є, і дисертантка це доводить текстом виконаного дослідження. Наукова новизна полягає у визначенні, обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності. Слід наголосити на представленій дисертанткою оригінальній системі використання педагогічних технологій формування світоглядної культури, всебічному теоретичному ґрунтовному аналізі сутності категорії "світоглядна культура", що дало автору можливість представити власне бачення і розуміння обраної дефініції. Аналіз теоретичної частини дисертації свідчить про глибоку обізнаність дисертантки з великим масивом наукової літератури, що вплинуло на достатньо виважену аргументацію зроблених узагальнень. Не викликає сумніву твердження дисертантки щодо визначення світоглядної культури як складової духовності, як духовно-практичної основи особистості.

Детально проаналізовано в роботі художньо-трудова діяльність як сукупність духовно-практичної діяльності людини, основною ознакою якої є створення творів мистецтва, естетично довершеного продукту матеріально-духовних цінностей (с.55). На основі узагальнень поглядів вчених з даної проблеми І. А. Ковальчук сформулювала власне визначення терміну

художньо-трудова діяльність, підкреслюючи, що "це діяльність, яка передбачає ручне або частково механізоване виробництво речей, що поєднують у собі утилітарно-ужиткові та художньо-декоративні якості" (с.55).

Особливість даного дослідження полягає і в достатньо ґрунтовному розкритті психологічного аспекту організації художньо-трудої діяльності у студентської молоді, в процесі якої відбуваються значимі особистісні зрушення в особистісній сфері: самосвідомості, світогляду, індивідуального життя. Дисертантка акцентує увагу на психологічних механізмах становлення самосвідомості, світогляду та самоствердження у майбутніх вчителів. Переконливо представлені у дисертації всі компоненти світоглядної культури студентів (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-діяльнісний), які через зміст художньо-творчої діяльності формують цілісність світоглядної культури. Заслугує на позитивну оцінку ідея авторки щодо формування когнітивного компоненту світоглядної культури, який передбачає наявність знань з національної української побутової культури, звичаїв і традицій, що, безумовно, сприятиме формуванню національно-патріотичних почуттів майбутнього вчителя. Важливим є те, що у дисертації підкреслюється роль опанування студентами у процесі художньо-трудої діяльності зображувальними та виражальними засобами творення художнього продукту української культури, в якому втілені думки і почуття творця, реалізація поліхудожнього підходу у процесі художньо-трудої діяльності. Науково обґрунтовано і переконливо в дисертації представлена ідея щодо ролі мистецтва як неповторного і могутнього чинника формування у студентів педагогічних університетів світоглядної культури. Актуально і нагально у роботі розкриваються питання виховання національно-патріотичних цінностей. Думка авторки є надзвичайно слушною щодо необхідності приділяти увагу не лише змісту, а і формам і методам організації художньо-творчої діяльності студентів, створення емоційного фону занять у формуванні мотивації студентів до художньо-творчої

діяльності. У процесі рефлексивно-творчої діяльності студенти опановували навички гуманної взаємодії з учнями; навички творчої самореалізації, навички саморегуляції та професійного самовдосконалення, навички перетворення світу за законами краси.

Безперечно цінною є розроблена авторкою експериментальна методика, яка включає в себе оригінальні методи формування структурних компонентів світоглядної культури у майбутніх педагогів засобами художньо-трудової діяльності. Серед них: "Психологічний автопортрет", "Символьна мозаїка", "Опредмечена метафора", "Педагогічний тотем", "Рефлексивне дзеркало", "Портфоліо саморозвитку", "Миті зустрічей з іншими культурами" та інші.

Заслужовують на увагу впроваджені організаційні форми виховної роботи: профорієнтаційні та психологічні консультпункти, тренінги особистісного зростання, педагогічна практика, гуртки фахового формування, волонтерська діяльність, етнографічні та краєзнавчо-пошукові експедиції, майстер-класи, благодійні вечори тощо.

Аналіз дисертаційного дослідження Ковальчук Ірини Анатоліївни свідчить про появу оригінального педагогічного дослідження, яке відповідає на виклики часу і має теоретичну і методичну цінність для вирішення проблем виховання у майбутніх учителів світоглядної культури. Про наукову зрілість автора свідчать 21 публікація, серед яких науково-методичний посібник "Художньо-трудова діяльність майбутніх учителів початкових класів". Оцінюючи позитивно дисертаційне дослідження, маю висловити у форматі дискусії певні міркування.

1. У тексті дисертації дисертантка користується терміном "культурне виховання". На мій погляд, воно є не зовсім коректним. У відомого канадського вченого, директора проекту "Світова культура" Пола Шафера є серія публікацій з питань культурної особистості і ролі культури в становленні людського в людині. Слід було б зробити на нього посилання.

2. Важливо було б більше уваги звернути на естетичну сутність художньо-трудової діяльності, адже мистецтво втілює в себе саме естетичну сутність.

3. Обґрунтування автором базових позицій дослідницької роботи логічно спирається на аналіз та узагальнення представлених в літературі різних підходів науковців стосовно дефініцій та формування на їх основі власної, яка, зрозуміло, має специфіку відповідно до контексту дослідження. У той же час мають місце деякі неточності трактування понять (наприклад, на с. 28 світоглядна культура трактується як складова загальної культури, на с. 30 – як елемент духовності, а в дужках пропонується пояснення, де ці поняття практично ототожнюються.

4. Теоретичні розділи дисертації за змістом і формою викладу мали б бути не лише інформаційно-констатувальними, але й певною мірою аналітично-узагальнюючими.

5. Модель реалізації педагогічних умов виховання світоглядної культури студентів педагогічних ВНЗ (а саме її графічний вираз) винесена автором у додаток А. Утім у тексті дисертації варто було б увиразнити обґрунтування експериментальної моделі.

6. З нашого погляду, у роботі не вистачає хоча б побіжного аналізу зарубіжного досвіду світоглядної підготовки вчителя засобами художньо-трудової діяльності.

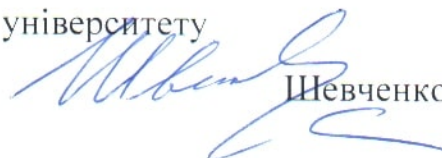
Загальний висновок:

Виконане Ковальчук Іриною Анатоліївною наукове дослідження "Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності" є завершеним, самостійним, інноваційним дослідженням і відповідає вимогам, які ставляться до досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання, а дисертантка заслуговує на присудження ступеня кандидата педагогічних наук.

Загальний висновок:

Виконане Ковальчук Іриною Анатоліївною наукове дослідження "Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності" є завершеним, самостійним, інноваційним дослідженням і відповідає вимогам, які ставляться до досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання, а дисертантка заслуговує на присудження ступеня кандидата педагогічних наук.

Доктор педагогічних наук, професор,
член- кореспондент НАПН України,
директор науково-дослідного інституту
Інституту духовного розвитку людини,
завідувач кафедри педагогіки
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Шевченко Г.П.

Підпис доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента
НАПН України Шевченко Г.П. засвідчую:

Начальник відділу кадрів
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Літвінова Л.М.

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертаційне дослідження
Ковальчук Ірини Анатоліївни на тему: “Виховання у студентів педагогічних
університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності”,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за
спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Країни, які у ХХІ столітті вибудують освіту, спрямовану на виховання та розвиток відповідальної за свої дії особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, самовиховання, навченої мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію й використовувати набуті знання, вміння та навички для вирішення практичних завдань, домінуватимуть у суспільних та соціально-економічних відносинах і матимуть завдяки цьому стійку динаміку випереджального розвитку. Процес виховання і навчання такої особистості забезпечується вітчизняною системою підготовки майбутніх педагогів. Саме у вищому педагогічному навчальному закладі формується спрямованість світогляду студентської молоді, його орієнтація на майбутню професійну діяльність. З огляду на це дисертаційне дослідження Ковальчук Ірини Анатоліївни є безперечно своєчасним за своїм змістом, а одержані результати відповідають потребам сучасної педагогічної науки, а головне практики. Це підтверджується й загальними тенденціями розвитку сучасної освіти, її перетвореннями у напрямі руху до особистості, які зафіксовані у концепції Нової школи й державних стандартах освіти нового покоління. Рецензоване дисертаційне дослідження, мета якого виховання світоглядної культури студентів педагогічних університетів, й спрямоване на реалізацію ними в майбутньому модернових освітянських проектів.

Як нам видається, актуальність досліджуваної проблеми, її методологічна і теоретична основа одержали в дисертації І. А. Ковальчук належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію: коротко, чітко й гранично ясно формулюються мета та конкретні задачі дослідження, які визначають основні чинники забезпечення ефективності процесу виховання у студентів

педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності. Поставлена мета і задачі дослідження дали змогу здобувачці розробити логіку педагогічного дослідження, обґрунтувати методику проведення педагогічного експерименту.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 315 сторінок, основний текст викладений на 195 сторінках, що цілком відповідає встановленим вимогам до обсягу кандидатських дисертацій. Обрана структура дисертаційної роботи, її змістове й інформаційне наповнення дають підстави вважати її логічно завершеним цілісним науковим дослідженням.

У першому розділі дисертаційного дослідження Ковальчук Ірина Анатоліївна досить змістовно розкриває теоретичні засади досліджуваної проблеми, визначає сутність базових понять дослідження, аналізує виховний потенціал художньо-трудової діяльності студентів педагогічних університетів.

Грунтовний аналіз вітчизняної психолого-педагогічної літератури та освітньої практики педагогічних університетів дали змогу І. А. Ковальчук розкрити й охарактеризувати з позицій власного дослідження сутність і зміст поняття “світоглядна культура студента педагогічного університету”, виокремити її структурні компоненти й охарактеризувати критерії та рівні її вихованості в студентів педагогічних університетів. Цілком коректним тут, на нашу думку, є визначення світоглядної культури студента педагогічного університету як складника загальної культури майбутнього вчителя, що дозволяє здійснювати аналіз зовнішніх установок, норм, цінностей крізь призму гуманістичного світогляду та формувати на їх основі власні культурні погляди, переконання та норми поведінки, котрі визначають способи професійно-педагогічної взаємодії учителя з іншими учасниками освітнього процесу, характер його творчої професійної активності та самовдосконалення.

Вагомим у теоретичній частині дисертаційного дослідження є, на нашу думку, виокремлення та обґрунтування здобувачкою також місця та значущості

художньо-трудової діяльності у формуванні світоглядної культури студента педагогічного університету, яка визначається нею як діяльність з виробництва утилітарно-ужиткових речей з художньо-декоративними якостями. При цьому здобувачка висуває та цілком переконливо обґрунтовує тезу про те, що в сучасних умовах виховний потенціал художньо-трудової діяльності не повністю реалізується у педагогічному ВНЗ, хоча навчальні плани підготовки бакалаврів педагогічних напрямів підготовки передбачають вивчення дисциплін, що мають можливості здійснення виховання світоглядної культури майбутніх фахівців, у тому числі засобами художньо-трудової діяльності.

У другому розділі роботи І. А. Ковальчук визначає педагогічні умови ефективного виховання світоглядної культури майбутніх учителів засобами художньо-трудової діяльності й розробляє дієву модель поетапної їх реалізації в сучасному педагогічному вузі.

Важливими тут, на нашу думку, і надзвичайно суттєвим є розроблені здобувачкою такі педагогічні умови виховання світоглядної культури майбутніх учителів як: забезпечення фонду світоглядних знань студентів щодо змісту і форм художньо-трудової діяльності; реалізація аксіологічного підходу до формування мотивів художньо-трудової діяльності студентської молоді за законами краси; формування у студентів активної гуманістично спрямованої професійної позиції у процесі рефлексивно-творчої діяльності. Науково обґрунтованим висновком тут є те, що в процесі розроблення експериментальної методики І. А. Ковальчук визначає першочерговим її етапом забезпечення знаннєвої основи світогляду студентів, а найкращі можливості для цього надає художньо-трудова діяльність, що базується на народних промислах, українському декоративно-ужитковому мистецтві. Цілком логічним тут також є й наступні етапи введення студентів засобами художньо-трудової діяльності у світоглядну культуру: від формування мотивів трудової діяльності студентської молоді за законами краси до активізації рефлексивно-творчих механізмів гуманістичної професійної позиції майбутніх педагогів.

Вагомим науковим здобутком проведеного І. А. Ковальчук дослідження слід визнати удосконалення традиційної практики художньо-трудової діяльності студентів педагогічних університетів науково обґрунтованим змістом, сучасними формами і методами педагогічної роботи. З поміж них такі форми як: художньо-трудові гуртки, фахові клуби та об'єднання художньо-естетичного спрямування, психологічні та профорієнтаційні консультпункти, тренінги особистісного зростання, волонтерська діяльність, етнографічні та краєзнавчо-пошукові експедиції, майстер-класи, благодійні вечори, рефлексивно-творча діяльність. А також система таких методів і прийомів педагогічної діяльності як: хвилинки замишування, естетична бесіда, естетичні занурення, філософська читальня, арт-презентація, арт-імпрровізації, рефлексивний діалог "Психологічний автопортрет", "Символьна мозаїка", "Я-емблема", "Опредмечена метафора", "Педагогічний отем", "Рефлексивне дзеркало", "Портфоліо саморозвитку", "Галерея особистісного зростання", "Миті зустрічей з іншими культурами" та інші. Важливим і вкрай сучасним, на нашу думку, тут є ті, що мотивують майбутніх педагогів до рефлексії власних досягнень та мотивують до самовдосконалення.

У третьому розділі дисертації представлено методикку педагогічного експерименту та його результати з виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності. Тут заслуговує на особливе схвалення здійснений дисертанткою педагогічний експеримент і ґрунтовне опрацювання здобутих експериментальних даних, що дає всі підстави для визначення ефективності як самого дослідження, так і важливості для педагогічної практики напрацьованих наукових та навчально-методичних матеріалів, розроблених педагогічних умов виховання світоглядної культури студентів педагогічних університетів і відповідно методики їх реалізації їх у навчально-виховному процесі вищих педагогічних закладів освіти. А запропоновані нею форми, методи і прийоми педагогічної роботи на кожному етапі реалізації педагогічних умов підтверджують практичну цінність

виконаного дослідження.

Слід наголосити на тому, що у дисертації аргументовано доведено з допомогою кількісного та якісного аналізу констатувальних результатів припущення про те, що виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності буде ефективним за дотримання таких педагогічних умов: забезпечення фонду світоглядних знань студентів щодо змісту і форм художньо-трудової діяльності; реалізації аксіологічного підходу до формування мотивів трудової діяльності студентської молоді за законами краси; формування у студентів активної гуманістично спрямованої професійної позиції у процесі рефлексивно-творчої діяльності.

Отже, як свідчать результати аналізу змісту дисертаційної роботи Ковальчук Ірини Анатоліївни на тему: "Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності", її автору вдалося повною мірою досягти поставленої мети, довести висунуту гіпотезу і повністю розв'язати поставлені завдання. А отримані нею особисто нові науково обґрунтовані результати слід визнати суттєвими для розвитку теорії і методики виховання. Ці результати можуть бути рекомендованими для практичного використання в системі вищих педагогічних навчальних закладів.

Слід наголосити на тому, що в опублікованих за темою дисертації публікації, 21 статей, з яких 7 у наукових фахових виданнях, послідовно і глибоко викладено ключові наукові положення роботи, висновки та рекомендації. Своєю чергою зміст автореферат дисертації достатньо повно відображає структуру, основні положення, результати та висновки дисертаційної роботи, дає цілісне уявлення про проведене дослідження.

Заслугує схвалення як творче досягнення дисертантки:

1. Актуальність і важливість результатів дисертаційного дослідження для теорії та методики виховання і, передусім, в контексті реформування національної системи освіти, в якій художньо-трудова діяльність студентів

педагогічних університетів є випереджальним чинником забезпечення кваліфікованими педагогами сучасної загальноосвітньої школи.

2. Актуалізація виховних аспектів художньо-трудової діяльності студентів педагогічних університетів в контексті реалізації розвивального потенціалу українських народних промислів і декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Визначення базових понять дослідження, розроблення структури, критеріїв і показників сформованості світоглядної культури студентів педагогічних університетів.

4. Розроблення й експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури в процесі позааудиторної художньо-трудової діяльності, яка ґрунтується на активізації механізмів самопізнання, самооцінки та самовдосконаленні.

5. Ґрунтовний аналіз, систематизація та розкриття кількісних і якісних результатів проведеного педагогічного експерименту, його статистичне підтвердження численними математичними процедурами, достовірність одержаних результатів дослідження й перспективність впровадження одержаних результатів у масову практику вищої школи.

6. Цілісність дисертаційного дослідження, яке включає всі етапи процесу науково-дослідної роботи: від ідеї, розробки концептуальних основ та теоретичних засад проблеми до широкого впровадження результатів дослідження у практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів.

Загалом дисертація Ковальчук Ірини Анатоліївна заслуговує на позитивну оцінку, проте вважаємо за доцільне зробити деякі зауваження і висловити окремі побажання:

1. Аналіз проблеми виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності мав би містити також аспекти теорії та практики вирішення згаданої проблеми в країнах близького зарубіжжя.

2. У підрозділі дисертації 1.2 м (ст. 59–60) мала б бути представлена більш розгорнута психолого-педагогічна характеристика студентів педагогічних університетів у контексті сенситивного періоду виховання у них світоглядної культури в умовах фахової підготовки.

3. Зміст підрозділу дисертації 2.1 “Зміст і форми художньо-трудової діяльності як основа забезпечення фонду світоглядних знань студентів педагогічних ВНЗ” значно збагатився, якби дисертантка з поміж методичного інструментарію формування світоглядних знань студентів педагогічного університету засобами позааудиторної художньо-трудової діяльності розкрила б також і специфіку використання методу проєктів.

4. На констатувального етапі експерименту авторкою наголошується про відбір студентів трьох педагогічних спеціальностей (ст.134, 135): “Дошкільна освіта”, Початкова освіта” та “Середня освіта”. На нашу думку тут також мала б бути більш розгорнуто представлена специфіка художньо-трудової діяльності в межах кожної окремої спеціальності (об’єкти праці, техніки і технології предметно-перетворювальної діяльності тощо).

5. У підрозділі дисертації 3.2 (таблиця 3.6, 3.7, 3.8) представлено результати діагностики показників світоглядної культури студентів контрольної й експериментальної групи до та після формувального експерименту. Ці результати мали б бути також представлені окремою таблицею з порівняльними статистичними даними різниці приросту кількості студентів в контрольній та експериментальній групах. Така динаміка переконливіше демонструвала результативність впровадження експериментальних педагогічних умов.

Однак висловлені зауваження і побажання не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної роботи. Вважаємо, що дисертаційна робота Ковальчук І. А. містить нові як теоретичні, так і практичні експериментально отримані результати, які в своїй сукупності є суттєвими для теорії і методики виховання.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих наукових праць І. П. Ковальчук дає підставу зробити наступний висновок. Дисертаційна робота на тему: “Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності” є актуальною, самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка відповідає чинним вимогам щодо кандидатських дисертацій, а її автор Ковальчук Ірини Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

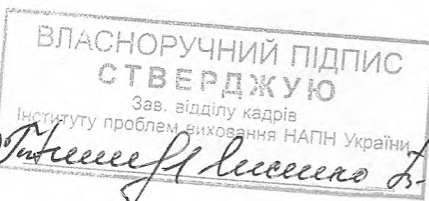
Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи
Інституту проблем виховання НАПН України

О. В. Мельник

12 жовтня 2016 р.

Мельник О. В.

Мельник Л. В.